

**Verslag masterclass 'Sleutels voor actief burgerschap'
Woensdag 10 oktober 2007 – Nicis Institute**

Frank Hendriks en Ted van de Wijdeven – Vitaal burgerschap als stedelijke vernieuwingsimpuls

Vitaal burgerschap wordt door de sprekers bekeken vanuit twee invalshoeken:

- 'Doors of perception', waarbij het gaat om het begrijpen van actief burgerschap.
- 'Doors of action', waarbij het gaat om het bevorderen van actief burgerschap.

Om de deuren te openen moet eerst de vraag beantwoord worden: Wat is burgerschap?

Burgerschap wordt gezien als de rol die mensen spelen in een maatschappij, stad of staat. De structuur van een stad of staat bepaald hoe actief burgers zijn. Hierbij kunnen vier verschillende vormen van democratie worden onderscheiden.

	Aggregatief 'stemmen tellen'	Integratief 'overleg voeren'
Indirect 'representatie'	Penduledemocratie	Consensusdemocratie
Direct 'zelfbeschikking'	Kiezersdemocratie	Participatiedemocratie

De consensusdemocratie is in Nederland dominant geworden onder invloed van vergaderingcultuur, verzuiling en welvaartstijging. De kiezersdemocratie, waarbij de kiezers direct veel invloed hebben op de besluitvorming, komt informeel steeds meer voor (in sms-voting bijvoorbeeld), maar is formeel nog altijd zwak. In de VS is deze vorm van democratie op sommige plaatsen heel sterk. Maar tegelijkertijd heeft de VS een penduledemocratie bij de presidentsverkiezingen. De participatiedemocratie krijgt in Nederland steeds meer aanhang.

Bij elke vorm van democratie hoort een bepaald soort burgerschap. Daarbij komt de onderstaande tabel overeen met de bovenstaande categorisering.

	Kiezer 'stem uitbrengen'	Prater '(in)spreken'
Toeschouwer 'toekijken'	De stemmende toeschouwer	De insprekende toeschouwer
Spelbepaler '(mee)doen'	De kiezende spelbepaler	De meepratende spelbepaler

De spelbepalende rol van burgers betekent dat de kiezer beslissend is. In het model van de participatiedemocratie wordt de meeste tijd en inspanning van burgers gevraagd. Het is een hybride stelsel waarbij burgers kunnen meepraten, maar niet altijd en overal. In Nederland worden dit hybride model en mengvormen tussen de participatiedemocratie en de consensusdemocratie het meest ondersteund.

Welke vormen van actief burgerschap zijn er?

Hendriks en Van de Wijdeven hebben verschillende vormen van organisatie van actieve burgers in vier groepen ingedeeld aan de hand van enerzijds hun hechting aan institutionele óf situationele logica en anderzijds de mate van hun duurzaamheid. Bij elke vorm van organisatie hoort een ander type actief burger. De vier organisatievormen zijn:

- **Schakelorganisaties.** Dit zijn belangenverenigingen die duurzaam opereren en zich duidelijk richten op de instituties die er zijn. Bij gemeenten weten zij waar ze moeten zijn en nemen zij vaak de stap subsidie aan te vragen.
- **Projectgroepen** weten ook waar zij bij de gemeente moeten zijn en hechten zich aan instituties. Zij worden echter opgericht voor een doel en zijn daarom niet duurzaam.
- **Middenveldinitiatieven** vormen een derde vorm van burgerorganisaties. Deze organisaties willen niet alleen meepraten, maar ook meedoen in de wijk. Leefbaarheidbewegingen zijn een typisch voorbeeld van middenveld initiatieven.
- **Buurt- en straatinitiatieven.** Dit zijn ad hoc initiatieven met een meer sociale achtergrond. Een goed voorbeeld hiervan is de organisatie van een buurtbarbecue.

Advies aan de gemeenten

Voor gemeenten is het belangrijk te beseffen met welke soort van burgerorganisatie ze van doen hebben. Bij het bevorderen van actief burgerschap moet geen keuze gemaakt worden. Alle vormen van burgerschap hebben hun eigen nut en vullen elkaar aan.

Niet alle burgers kunnen een bepalende rol spelen. Dit heeft alles te maken met de sociale groep waarin deze mensen zich bevinden. Het is goed om te beseffen dat maar weinig mensen veel participeren. De gemeente moet hen niet willen opdringen om maar op een enkele manier te participeren. Tegelijkertijd zijn er veel mensen die weinig participeren. Van deze groep moet de gemeente niet te hoge verwachtingen hebben. De gemeente moet inzetten op variëteit. De verschillende soorten burgerschap moeten niet als een ding worden gezien en niet op een manier worden benaderd.

Presentatie Menno Hurenkamp – Burgerschap in lichte gemeenschappen

Menno Hurenkamp kijkt vooral de sociale kant van actief burgerschap. Zijn belangrijkste stelling is dat burgers graag problemen willen oplossen, maar niet die van de gemeente.

Wanneer gekeken wordt naar burgerinitiatieven in Nederland valt op dat de nadruk ligt op sociaal burgerschap en niet op politiek burgerschap. Dit is niet alleen in Nederland het geval, maar is wel typisch voor Nederland.

Bij een steekproef, die is gedaan door Hurenkamp en professor Duyvendak onder spontaan lijkende burgerinitiatieven, zijn vier soorten initiatieven te onderscheiden.

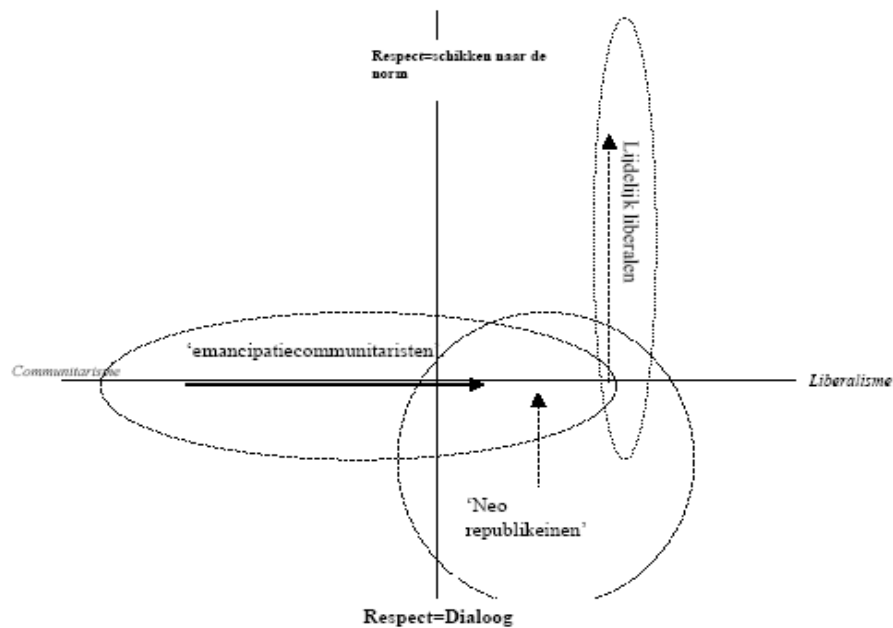
- **Lichte initiatieven**, bijvoorbeeld websites zijn op dit moment zeer populair en worden vanuit de overheid gestimuleerd.
- **Netwerkende initiatieven**, typisch voorbeeld hiervan zijn leefbaarheidbewegingen.
- **Coöperatieve initiatieven**, initiatieven waarbij wordt samengewerkt met de overheid.
- **Federatieve initiatieven**, deze initiatieven bleken toch niet spontaan te zijn.

Minder goed georganiseerde initiatieven hebben met name behoefte aan betrokkenheid vanuit de gemeente, iets beter georganiseerde clubs willen ook dat de gemeente naar ze luistert en goed georganiseerde clubs willen bovendien subsidie.

De spreker onderscheidt drie soorten typen burgers (Zie figuur hieronder):

- **De emancipatiecommunitaristen**, deze groep hecht erg aan zorg en willen dat vertalen naar de buurt. Ze komen op voor de buurt en willen vooruit kunnen komen.
- **De lijdelijk liberalen**, deze groep is pasief en hebben geen focus op hun rechten en plichten in de maatschappij.

- **De neo-republikeinen**, deze groep heeft de neiging problemen te vertalen naar een hoger niveau. Ze willen bijna eindeloos dialoog voeren om problemen op te lossen. Wanneer echter hun eigen identiteit in gevaar komt haken zij af. Zij vinden het dan hun goed recht om niet verder te praten.

Advies aan de gemeenten

Het advies van Hurenkamp is om niet inhoudelijk te reageren op actief burgerschap, maar dit alleen procedureel te faciliteren. Zo is het voor iedereen duidelijk wat zij kunnen verwachten van de gemeente. Gemeenten moeten duidelijk aangeven wat het speelveld is en waar de burgers mogelijkheden hebben. Dit wordt vaak niet goed gedaan. Burgers zijn gemotiveerd als ze weten dat er iets te winnen valt. Wanneer dit achteraf tegenvalt haken zij vaak af.

Slotwoord van prof. Jan Willem Duyvendak

De overheid is relatief blind voor sociaal burgerschap. Sinds Fortuyn is er veel aandacht voor de kloof tussen burger en staat. Dit is echter geen politieke crisis, maar een sociale crisis. Niet alleen sociale cohesie is van belang, maar ook de verschillen in de samenleving.

Lichte gemeenschappen worden door de overheid wel omarmd, maar andere burgerinitiatieven veel minder. Daarnaast kijkt de overheid niet langer naar belangengroepen, maar wordt veel meer territoriaal gekeken (in de wijk). Uiteindelijk gaat het toch vaak weer over verschillende groepen in de wijk.

De overheid wil meer sociaal burgerschap in de wijk bevorderen. Welke verschillen zijn er tussen groepen? In Nederland is men echter bang voor diversiteit en verschillen. Er bestaat een mengingspolitiek waarbij angst heerst voor alle verschillen.

Lichte gemeenschappen zijn niet geschikt voor het oplossen van sociale problemen. Ze leiden niet tot overbrugging van de sociale afstand. Vervolgens is de vraag waar je deze problemen wel moet oplossen. Duyvendak stelt dat dit niet alleen in de wijk moet, maar juist in het onderwijs en op de werkvloer. Dat zijn plaatsen waar mensen echt verplicht mengen. In een wijk leven verschillende

groepen nog steeds langs elkaar heen. Ook de WRR wijst naar deze plaatsen. Deze sociale problematiek moet met scholen en arbeidsplaatsen geassocieerd worden, en niet met sociale stijging.

Het geloof in spontane initiatieven tussen mensen van verschillende milieus is naïef. Op gestructureerde plekken komen initiatieven het tot stand. Daarom zijn scholen en werkplekken een goed beginpunt.

De gemeente moet bij het bevorderen van actief burgerschap sturend optreden, maar tegelijkertijd moet het spontaan lijken. Het is een subtiel samenspel tussen burgers en gemeenten. De gemeente moet het zwaar ondersteunen, maar de burgers moeten het idee hebben het zelf te hebben bedacht.

Belangrijkste andere punten:

- Participatie moet worden ingezet waar de urgentie van de burger ligt. Wanneer inspraak wordt ingezet op punten die burgers niet belangrijk vinden komen zij niet.
- Een moeilijk punt is dat in schakelorganisaties lange tijd dezelfde mensen actief zijn en deze mensen de voeling met de buurt verliezen. Oplossing vanuit de gemeente kan zijn om doeners aan te trekken met activiteiten of de belangenvereniging te wijzen op hun verantwoordelijkheid voeling te houden met de buurt.
- Veel actieve burgers noemen zichzelf niet zo. Actief burgerschap heeft een negatieve bijklank.
- Een eigen potje geld voor actieve burgers om hun plannen uit te voeren werkt zeer motiverend. In o.a. Breda zijn hier zeer goede ervaringen mee.

Geert Buijs, kennisprogramma Grote Steden